

Pitanjem rasnih zakona u NDH bavi se tekst Nataše Mataušić, u kojemu se ističe da su rasni zakoni doneseni po uzoru na slične zakone u nacističkoj Njemačkoj i fašističkoj Italiji, a rezultirali su potpunim obespravljivanjem Židova i Roma. Pritom se autorica suprotstavlja tvrdnjama pojedinih povjesničara da se radilo tek o zakonskim odredbama nižeg ranga (235, 236).

Tekst Danijela Vojaka posvećen je stradanju Roma u NDH, pri čemu su posebno značajni njegovi komentari o broju ubijenih Roma. On ukazuje na činjenicu da je zbog nedostatka dokumentacije nemoguće utvrditi točan broj ubijenih Roma, zbog čega se treba fokusirati na analizu postojeće dokumentacije i na nalaženje novih izvora (275).

Zadnji članak autora Marija Keva bavi se djelovanjem predstavnika Međunarodnog odbora Crvenog križa na području Nezavisne Države Hrvatske s naglaskom na logorsku problematiku. Kevo najznačajnijim smatra period od 1943. kada je stalni predstavnik Međunarodnog odbora u NDH postao Julius Schmidlin mlađi i kada su uspostavljene izravne veze s vlastima i s nacionalnom organizacijom Crvenog križa (305). Schmidlin je bio usredotočen na utvrđivanje životnih i radnih uvjeta u logoru, zbog čega je od ustaških vlasti stalno tražio da mu se omogući pristup logoru.

Ovaj zbornik zorno pokazuje kako bi trebale izgledati ozbiljne rasprave o traumama iz nacionalne povijesti kao što je Jasenovac. Njegova je vrijednost u tome što je okupio istaknute povjesničare s različitih strana ideološkog spektra i omogućio im da iznesu svoja tumačenja stradanja u Jasenovcu držeći se temeljnih činjenica. Pritom je izbjegnuto davanje prostora re-

vizionistima s radikalne desnice koji negiraju zločinački karakter jasenovačkog logora, ali su njihove teze u mnogim tekstovima uvjerljivo i argumentirano opovrgnute. Naročito su značajni tekstovi Ive Goldsteina te Martine Grahek Ravančić i Vladimira Geigera jer su u njima, uz određene razlike u gledištima autora, objašnjeni razlozi nastanka jasenovačkog i bleiburškog mita, uz uvjerljivu kritiku oba mita. Značajan je i tekst Danijela Vojaka jer se dotiče inače zanemarene tematike stradanja Roma u NDH. Stoga ovaj zbornik, iako ne otkriva gotovo nikakve nove činjenice, ipak predstavlja značajan doprinos jačanju multiperspektivnog pristupa novijoj nacionalnoj povijesti.

Vido Kaznačić
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Kishore Mahbubani
Has the West Lost It?
A Provocation

Penguin Random House, London, 2018, 105 str.

Autor knjige Kishore Mahbubani radio je trideset godina kao singapurski diplomat. Diplomatsku karijeru završio je kao veleposlanik Singapura u Ujedinjenim narodima. Danas je profesor politologije na Sveučilištu u Singapuru. U međunarodnoj javnosti afirmirao se kao autor knjige *The*

New Asian Hemisphere (2009) u kojoj je pokazao način na koji Azija razumije Zapad i najavio uspon azijskih država, osobito Kine. Njegove teze pokazale su se točnima. U svojoj novoj knjizi, koja ima oblik opširnog eseja, brani tezu o neminovnom slabljenju Zapada i snažnom usponu Kine, Indije i Indonezije. Iako je podnaslov knjige “provokacija”, teze koje iznosi mogu biti provokativne isključivo čitateljima koji smatraju da se u povijesti ništa ne mijenja i da je premoć Zapada vječna, neosporiva činjenica. Ostalima će Mahbubanijeva knjiga pružiti brojne argumente da ponovo promisle o odnosu Zapada i ostatka svijeta. Mahbubani ne dijeli pesimizam Oswalda Spenglera i drugih njemačkih konzervativnih revolucionara, koji su bili uvjereni da Zapad urušava njegov vlastiti politički poredak, liberalna demokracija. Naprotiv, smatra da se Zapad može spasiti upravo dosljednim pridržavanjem načela liberalne demokracije. Naglašava da ta načela mogu dobiti puni smisao samo ako ih Zapad ne nameće silom ostalim državama. Riječ je o apelu koji zagovara pridržavanje načela zapisanih u poveljama Ujedinjenih naroda o miroljubivoj koegzistenciji suverenih država, različitih političkih poredaka.

Središnja je teza knjige, dakle, da je razdoblju globalne dominacije Zapada došao kraj. Tu tezu Mahbubani temelji na demografskim i ekonomskim činjenicama. Navodi da Kina i Indija, svaka za sebe, imaju dvostruko više stanovnika od Europske unije i SAD-a zajedno. Isto tako, ekonomska kretanja nedvojbeno pokazuju da će Kina prema snazi sveukupnog BDP-a preći SAD i Europsku uniju. To je, smatra Mahbubani, samo pitanje vremena te se Zapad treba pripremiti za nove globalne okolnosti kako bi pretrpio što manju štetu.

U svojoj analizi Mahbubani se predstavlja kao prijatelj Zapada. Smatra da upravo prijateljstvo nalaže da se upozori na pogreške, jer mu se čini da ih zapadne političke elite uopće nisu svjesne. Zapad se, ističe, bavi sporednim stvarima poput Brexita i ignorira događanja u ostatku svijeta te jedva skriva svoju aroganciju. Arogancija rađa agresiju koja vodi prema “humanitarnom bombardiranju” i vojnim intervencijama kojima se ruše diktature koje su, ako ništa drugo, smatra Mahbubani, jamčile određeni mir i modernizaciju. Na njihovo mjesto nisu došli demokratski režimi, nego potpuni kaos i snage agresivnog islama. Zapad bez ikakve jasne strategije, osim straha i njime izazvane agresije, promatra migrantski val i dolazak kineskih tvrtki na zapadna tržišta.

Mahbubani naglašava povijesne zasluge Zapada za modernizaciju svijeta. Zapad je donio prosvjetiteljstvo, razvoj znanosti. Ukratko, “najveći dar koji je Zapad dao ostatku svijeta bila je moć rezoniranja” (str. 11). No, to nije pomoglo zapadnjačkim elitama da izbjegnu oholost i niz pogrešnih procjena. Zašto? Zato što je Zapad, kako pod znakom pitanja govori sam naslov knjige, izgubio racionalnost. Naime, “Has the West Lost It?” na hrvatski se jezik može prevesti kao “je li Zapad izgubio?” ili kao “je li Zapad izgubio razum?”. Izgleda da je drugi prijevod više u duhu Mahbubanijevih teza. On, naime, smatra da je sposobnost racionalnog promišljanja glavna vrlina Zapada. Ta je vrlina omogućila razvoj znanosti i tehnike te modernizaciju cijelog svijeta. Na Zemlji je stoga manje siromaštva, sve je više obrazovanih ljudi i pripadnika srednje klase. Isto tako, ostvaren je napredak osobito u Aziji, od koje su počele učiti Afrika i Južna Ame-

rika, iako je riječ o političkim poređcima koji se mogu opisati kao defektne demokracije ili čak diktature. Mahbubani naglašava da je riječ o “psihološkoj revoluciji” koja je potakla ljude u zemljama u razvoju da počnu vjerovati da sami određuju svoju sudbinu. U tom je smislu zapadno prosvjetiteljstvo postalo globalni fenomen. S druge strane, Mahbubani smatra da je upravo Zapad počeo gubiti svoju glavnu vrlinu: sposobnost racionalne analize. Zašto? U svojem odgovoru Mahbubani izvrsno povezuje geopolitiku i Machiavellijevu političku teoriju. Odbija tezu Lea Straussa prema kojoj je Machiavelli “učitelj zla” i prihvaća tumačenje Isaiaha Berlina prema kojemu Machiavelli samo naglašava da javni život ima vlastiti moral, pa vođa koji je osvijestio svoju odgovornost za dobrobit onih koje vodi mora slijediti pragmatičan, a ne idealistički ili dogmatski moral.

Kao glavni uzrok arogancije Zapada Mahbubani navodi pobjedu u Hladnom ratu nakon koje je izgledalo da nastupa “kraj povijesti” i da će Zapad vječno dominirati ostatkom svijeta. Dogodilo se upravo suprotno. Zapadne sile gubile su energiju u potpuno besmislenim vojnim intervencijama, zaboravljajući da su SSSR pobijedile zahvaljujući ekonomskoj, a ne vojnoj nadmoći. Mahbubani smatra da je Zapad zanemario ekonomska kretanja u Aziji, te stoga vidio koliko je velik ekonomski napredak Kine. Navodi kako je 2000. godine BDP SAD-a bio devet puta veći od kineskoga, da bi 2010. Sjedinjene Države imale samo dva i pol puta BDP veći od Kine. Uspon Kine Zapad je primijetio tek kada su kineski investitori sa svojim tvrtkama počeli dolaziti na zapadna tržišta. Uz kinesku jačala je i indijska, a i ostale azijske ekonomije. Mahbubani tvrdi da razvijene

zemlje skupine G7 polako, ali sigurno zaostaju za zemljama “E7”, odnosno “Emerging Markets”. Ne vjeruje u teze o slobodnoj ruci tržišta koje napreduje samo od sebe, nego razumije da nema dobre ekonomije bez dobre politike. Ističe da je za uspjeh triju najrazvijenijih azijskih ekonomija zaslužno njihovo “iznimno pošteno i kompetentno političko vodstvo”. Informiranom zapadnom čitatelju, nakon kaosa oko Brexita, vladavine Donalda Trampa i uspona nekompetentnih lidera desno-populističkih stranaka u Europskoj uniji, teško je ne složiti se s tom tvrdnjom. Sve više funkcionalnih vlada, osobito u Aziji, rezultat je promjene u razumijevanju politike i zadaće izvršne vlasti, koju ostatak svijeta zapravo duguje Zapadu. Ta promjena u razmišljanju, smatra Mahbubani, dovela je do spoznaje da je osnovna zadaća političkog vodstva da se brine o dobru naroda. I to čak i u onim azijskim državama čiji je politički poredak diktatura. Mahbubani navodi kako su u postkolonijalno doba na čelu Kine, Indije i Indonezije bili snažni vođe: Mao Ce-tung, Džavaharlal Nehru i Sukarno. Vođe kojima se ne može poreći određena karizma, ali svi su se ponašali kao neka vrst monarha koji nije vodio računa o podanicima. Danas su na čelu tih država Xi Jinping, Narendra Modi i Jokowi koji, premda vrlo različite osobnosti, dijele uvjerenje da dobra vladavina znači upravljanje za dobro svih državljana. Suprotno od toga, zapadni su lideri zahvaćeni ohološću, smatra Mahbubani te tvrdi da ih je ona spriječila da vide posljedice globalizacije za svoje državljanke. Zapadnim političarima zamjera da nisu tražili rješenja za problem izazvan razgradnjom socijalne države i rastom društvene nejednakosti. To je u velikom dijelu javnosti dovelo

do nepovjerenja u političare i, uopće, nezamisljivosti osnovne funkcije politike. Mahbubani dalje navodi kako ni američka politička elita uopće nije vidjela problem u tome da je srednje rangirani menadžer 1965. godine zarađivao 20 puta više od radnika, a da 2013. zarađuje 296 puta više. Na tom primjeru se vidi, smatra Mahbubani, da zapadnjačke elite nisu vidjele ili, možda, nisu htjele vidjeti ono što je vidjela radnička klasa – fundamentalne promjene na tržištu rada. Zapadni ekonomski sustavi počeli su izazove globalizacije rješavati ne demografskom i socijalnom politikom, nego politikom migracije. Radnici su tražili od svoje države da ih zaštiti, a političari su tvrdili da će se to riješiti samo po sebi, snagom tržišta. Zaboravili su da slobodno tržište ne isključuje funkcije države. Ostavljen od političara, velik dio građana odustao je od politike kao takve. Mahbubani smatra da su zapadnjačke političke elite počele zanemarivati svoju odgovornost prema vlastitim građanima zato što su bile “opijene pobjedom u Hladnom ratu”: a) zanemarivale su značajke islama, b) širenjem NATO-a ponižavale su Rusiju i c) posegnule su za vojnim intervencijama, koje su pravdale potrebom širenja demokracije. To je dovelo do toga da dobar dio muslimana smatra da ih Zapad tretira isključivo kao neprijatelje. Ključan je Mahbubanijev prigovor Europskoj uniji da je na Bliski Istok i u Afriku trebalo izvoziti poslove, a ne demokraciju. Posljedica je europske pogrešne politike da sada uvozi afričke i bliskoistočne emigrante. Uzrok takve politike je nedostatak vizije europskih političara, koji nisu osvijestili činjenicu da se interesi EU-a ne poklapaju uvijek s interesima SAD-a. Mahbubani smatra da je invazija SAD-a i drugih zapadnih

zemalja na Irak 2003. godine bila potpuno glupa; “to je bila samo demonstracija zapadnjačke, osobito američke, drskosti i strateške nesposobnosti” (str. 45). Ističe kako je tom intervencijom SAD potaknuo jačanje islamskog fundamentalizma i terorizma, srušivši “snažnog sekularnog vođu koji se protivio Osami bin Ladenu: Sadama Huseina” (str. 45). Također napominje da su razaranjem Iraka Amerikanci ojačali Iran, državu koju proglašavaju svojim neprijateljem. Štoviše, čak i sveprisutnu tezu o “ratu za naftu” smatra promašenom, jer Americi, zahvaljujući proizvodnji nafte iz škriljca, zapravo ne treba nafta iz Zaljeva. Ne bez ironije, Mahbubani ističe da američka flota u Zaljevu zapravo štiti isporuke nafte Kini, koja uvelike ovisi o uvozu nafte iz zaljevske regije. Također vrlo argumentirano pokazuje kako se interesi EU-a i SAD-a razilaze i kada je riječ o Rusiji jer, za razliku od Amerike, brojne članice EU-a ovisi o uvozu ruskog plina. Slična je situacija i u pogledu odnosa s Kinom, s kojom EU zbog svojih ekonomskih interesa treba surađivati. U slučaju suradnje s Kinom ekonomski interesi povezani su s političkim interesima. Naime, sigurnost EU-a ovisi o stabilnosti država Sjeverne Afrike i Bliskog Istoka. “Europa treba raditi s Kinom, a ne protiv Kine, kako bi izgradila Sjevernu Afriku”, decidirano tvrdi Mahbubani (str. 67).

Mahbubani također smatra da je potrebno i pomirenje s Rusijom. Naglašava da je Zapad nakon Hladnog rata ponižavao Rusiju jer je, unatoč američkim obećanjima danim Gorbačovu, provodio politiku kontinuiranog širenja NATO-a. Uspon Putina Mahbubani tumači upravo promašajima zapadne politike. Smatra i da Europljani nisu dovoljno mudri u zaštiti vlastitih

strateških interesa u odnosima s Rusijom. Pritom polazi od teze da je geopolitika “na kraju krajeva, geografija” te da su “Amerikanci destabilizirali europsko geografsko susjedstvo” (str. 69). Za razliku od Europljana, Amerikanci se mogu distancirati od katastrofalnih posljedica destabilizacije Ukrajine.

Nadalje, Mahbubani Zapadu zamjera “nepromišljene intervencije u unutarnje poslove nekoliko država” (str. 49). Navodi Jugoslaviju, Gruziju, Ukrajinu, Irak, Kirgistan, Tunis, Egipat... i namjerno ne završava svoj popis. No, najvećom pogreškom Zapada smatra odnos prema islamskom svijetu. Vojne intervencije SAD-a stvorile su među muslimanima dojam da Zapadu muslimanski život baš ništa ne znači. Mahbubani smatra da zapadne vojne intervencije štete interesima sviju i da stvaraju mržnju prema Americi i njezinim europskim saveznicima, postajući posrednim uzrokom islamskog terorizma. Opaska je točna, ali smatramo da Mahbubani preneglašava utjecaj religije. Pogledamo li američku politiku prema Južnoj Americi, naići ćemo na sličnu aroganciju, iako su Latinoamerikanci u velikoj većini kršćani. Agresivnost često ima razloge koji nisu religijski uvjetovani, a religija služi samo kao veo kojim se prekrivaju materijalni interesi. Naravno, vanjsku politiku određuju i ideologije. Za postojanje nafte na Bliskom Istoku znale su i prijašnje američke administracije, ali tek se republikanska, predvođena neokonzervativcima, inspiriranima ideologijom utemeljenom na filozofiji Lea Straussa, odlučila za napad na Irak i rušenje Sadama Huseina. Ideologije su, dakle, važne. One znaju u potpunosti odrediti vanjsku politiku neke zemlje. Mahbubanijeva analiza taj je čimbenik zanemarila.

Bez obzira na taj propust, Mahbubanijeva knjiga ima veliku vrijednost. Potpuno je jasno argumentirao potrebu da EU promijeni politiku prema Africi. Naglasio je kako će Afrika 2100. godine imati 4,5 milijardi stanovnika i prema brojnosti preteći Aziju. Zbog toga smatra da će odnos prema demografskoj eksploziji u Africi biti jedan od najvećih europskih egzistencijalnih izazova. Također naglašava kako je pretpostavka bilo kakve uspješne politike EU-a njegova emancipacija od SAD-a. Navodi kako se SAD može bez većih poteškoća povući iz komplicirane situacije na Bliskom Istoku, ali EU to ne može, jer će taj dio svijeta uvijek biti u neposrednom susjedstvu Unije.

Na kraju Mahbubani iznosi svoju glavnu tezu prema kojoj glavni strateški izazov Amerike nije islamski svijet, nego Kina. Napominje kako je 2015. godine Amerika izdvajala 3,3 posto BDP-a za obranu, dok je Kina za istu svrhu trošila 1,9 posto BDP-a. Zbog toga bi se politika SAD-a mogla povesti za izrekom “kada imate čekić, svaki problem izgleda kao čavao”. To bi moglo dovesti do toga da SAD svoje odnose s Kinom svede na vojno nadmetanje. Smatra da bi to bila velika pogreška, jednaka onoj koju je “učinio Sovjetski Savez kada se nadmetao sa SAD-om”. “Sovjetski Savez je vidio Ameriku kao vojnog konkurenta”, nastavlja Mahbubani. “Zapravo, Amerika je bila njegov ekonomski konkurent, a kolaps sovjetske ekonomije doveo je do američke pobjede.” “Slično tome”, zaključuje, “za Ameriku je Kina ekonomski, a ne vojni konkurent” (str. 71).

Usprkos bespoštednoj kritici zapadnjačke politike, Mahbubani ne priželjkuje propast Zapada. Sasvim suprotno, smatra da su države svijeta upućene jedne na druge

i da samo njihova suradnja može dovesti do općeg boljitka. Zapad se zbog toga treba početi mijenjati. Prvi korak bio bi, ističe Mahbubani, da prestane voditi politiku uplitanja u unutarnje poslove drugih država. Smatra da se to može učiniti jačanjem međunarodnih institucija, prije svega Ujedinjenih naroda. U tu svrhu predlaže da se Ujedinjeno Kraljevstvo odrekne svoga mjesta u Vijeću sigurnosti UN-a u korist Indije, a da Francuska svoje mjesto ustupi predstavniku cijele Europske unije. Prijedlog bi imao smisla ako se doista želi pojačati legitimitet Vijeća sigurnosti, ali već se pokazalo da nije realan. Naime, Francuska je sličan, oprezno izrečen neformalni prijedlog vicekancelara njemačke vlade, socijaldemokrata Olafa Scholza, nedavno odbila, i to ne baš diplomatskim rječnikom. Očito je da je Mahbubani svojim prijedlogom zaboravio Machiavellijev savjet na koji se sam pozvao, pa je odnose u politici nastojao odrediti idealističkim moralom. Dakle, svijet života, određen složenim suprotstavljenim idejama i interesima, već je pokazao da ne prihvaća neke autorove prijedloge. No, Mahbubanijeva knjiga donosi zanimljive podatke koji omogućuju da se politika Zapada sagleda u drugačijem svjetlu. Jasno se ukazuje na potrebu oblikovanja usklađene i samosvojne politike Europske unije. Predočeni su dokazi iz kojih se jasno vidi kako je Zapad, uistinu, često ne samo arogantan nego i da griješi te da se javljaju nove sile, prvenstveno Kina, koje polako postaju nezaobilazni subjekti globalne politike. Glavna teza, koja govori o tome da je Zapad dominirao svijetom samo zadnjih dvije stotine godina, provokativna je i poticajna za promišljanje svih značajki međunarodne politike. Zbog toga Mahbubanijevu knjigu svakako treba

pročitati. To osobito vrijedi za zapadne čitateljice i čitatelje. Naime, ako se slažu s njegovim zaključkom da nam treba novi globalni konsenzus koji se može tražiti u Ujedinjenim narodima, u njoj će naći niz činjenica koje podupiru tu tezu. Ako su pak pristaše daljnje dominacije Zapada, poput primjerice Roberta Kagana, argumenti izneseni u Mahbubanijevoj knjizi pokazat će im kako je to težak zadatak, koji nedvojbeno zahtijeva novo promišljanje međunarodne politike. U oba slučaja riječ je o vrlo korisnoj knjizi koja zaslužuje prijevod na hrvatski jezik.

Tihomir Cipek
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

William Davies
**The Limits of Neoliberalism:
Authority, Sovereignty
and the Logic of Competition**

Sage, London/Washington/New Delhi, 2016,
245 str.

U knjizi *The Limits of Neoliberalism: Authority, Sovereignty and the Logic of Competition* William Davies problematizira transformacije neoliberalizma od njegovih početaka do danas na temelju odnosa ekonomske racionalnosti i političkog autoriteta. Neoliberalizam nije unificirana doktrina u mjeri u kojoj je to primjerice kejnzijanizam. Međutim, ono što je zajed-